

Pro zvýšení efektivity práce je žádoucí zapojit do činností i rodiče dětí, případně dětem zadávat drobné domácí úkoly, které s rodiči zpracují. V případech, že pozorujeme u budoucího žáka výraznější oslabení v určité oblasti, doporučíme intenzivnější spolupráci s externí organizací, v mírnější podobě doporučíme častější práci rodičů s dítětem doma za užití různorodých pracovních listů. Vždy je důležité, aby rodiče chápali význam činností, které s dětmi vykonávají, a pokud možno zcela přesně věděli, jak mají se svými potomky pracovat. Neméně důležité je děti zaujmout a připravit jim takový program, při němž současně pracují a současně se začínají těšit do školy, protože nabydou přesvědčení, že se není čeho obávat.

KAPITOLA 5

Vstup dítěte do prvního ročníku základní školy – školní zralost

Školní zralost je výsledná způsobilost dítěte zahájit úspěšně vzdělávání v ZŠ. Je dána úrovní percepčně-kognitivních, sociálních, pracovních i zdravotních předpokladů na straně dítěte. Podstatnou roli při rozhodování o školní zralosti hrají rovněž okolnosti na straně školy (např. počet dětí ve třídě, kvalifikovanost učitele, ochota a dovednost učitele pracovat s jedinečností dětí) a rodiny (tj. význam vzdělání pro život, vzdělávací podnětnost, vůle a možnost podpořit dítě). Cílem odborného vyšetření a navržených opatření je zvýšit pravděpodobnost úspěšného počátku vzdělávání.

Český psycholog Jaroslav Jirásek, který na přelomu 50. a 60. let minulého století tuto problematiku u nás zavedl a zpopularizoval, rozuměl školní zralostí „*dosažení takového stupně ve vývoji, aby se dítě mohlo bez obtíží účastnit společného vyučování*“ (Jirásek, Tichá, 1968, str. 11). Tato definice vycházela z faktu, že škola a její požadavky jsou neměnné. Jediné, co lze měnit, a tak lépe přizpůsobovat fixním požadavkům, je zralost a připravenost dítěte. Starší, a tedy i zralejší dítě lépe odolává zátěži i nárokům školy. To nepochybně platí i v dnešní době. Nicméně tato definice v sobě obsahuje ještě jednu možnost, byť Jirásek takto nemohl uvažovat vzhledem k tehdejšímu obecnějšímu způsobu přemýšlení (medicínský model poruch) i podmínkám ve školství. Jestliže se změní podmínky společného vyučování (např. malý počet žáků ve třídách, volnější tempo, menší nebo individualizované nároky), mohou se podstatným způsobem změnit i kritéria stupně vývoje dítěte, potřebného ke zvládnutí požadavků školy. Tento přístup můžeme ve větší míře uplatňovat dnes, kdy se školy diferencují, vytvářejí si vlastní vzdělávací programy, vznikají školy s alternativními programy, v některých

VÝCHOVNÝ PORADCE A ŽÁCI, RESP. TŘÍDY VE ŠKOLE

třídách je velmi malý počet žáků, vzdělávání se více přizpůsobuje všem dětem, tedy i těm se speciálními vzdělávacími potřebami a podobně.

(§ ŠZ) Do první třídy ZŠ mají podle školského zákona povinnost nastoupit všechny děti, které nejpozději 31. srpna dosáhly věku šesti let. Děti, které nejsou fyzicky a psychicky dostatečně zralé, mohou na základě rozhodnutí ředitele ZŠ nastoupit o jeden rok později, a naopak za určitých podmínek je možné přijmout do první třídy i děti, které dosáhnou šesti let nejpozději do 31. 12. po nástupu do prvního ročníku (narozené mezi 1. 9. a 31. 12.). Novela školského zákona umožňuje od školního roku 2010/2011 zápis a případně i vstup do prvního ročníku základní školy rovněž dětem, které dosáhnou šesti let po zahájení školního roku v období od 1. 1. do 30. 6.

Povinná školní docházka začíná počátkem školního roku, který následuje po dni, kdy dítě dosáhne šestého roku věku, pokud mu není povolen odklad. Dítě, které dosáhne šestého roku věku v době od září do konce června příslušného školního roku, může být přijato k plnění povinné školní docházky již v tomto školním roce, je-li přiměřeně tělesně i duševně vyspělé a požádá-li o to jeho zákonný zástupce. Podmínkou přijetí dítěte narozeného v období od září do konce prosince k plnění povinné školní docházky je také doporučující vyjádření školského poradenského zařízení, podmínkou přijetí dítěte narozeného od ledna do konce června doporučující vyjádření školského poradenského zařízení a odborného lékaře, která k žádosti přiloží zákonný zástupce. (§ 36, odst. 3 ŠZ)

Uznání **školní nezralosti** znamenalo ve své době jedno z nejvýraznějších narušení jednotnosti základního školství. Za uplynulých padesát let došlo k významnému posunu v přístupu učitelské i rodičovské veřejnosti k této problematice, takže dnes představují **odklady školní docházky** rutinní a bohužel i masové opatření akceptované rodičovskou i odbornou veřejností bez větších problémů. Rozhodování o odkladu zahájení školní docházky je plně v kompetenci ředitele ZŠ, který rozhodne na žádost rodičů a po doporučení školského poradenského zařízení a lékaře.

PŘÍKLAD

Odkladem lze dítěti zajistit dílčí výhodu, protože se v dalším roce setkává s podstatně mladšími spolužáky. V jedné první třídě se tak mohou sejit bezmála osmileté dítě a dítě, kterému bude 1. září pět let a dva měsíce. V tomto věku jde o obrovský rozdíl a představuje značný nárok na dovednosti učitele.

Dnes akceptujeme podstatně víc než v minulosti fakt, že školní zralost i následná úspěšnost dítěte ve škole je ovlivněna nejen charakteristikami samotného dítěte, ale i okolnostmi na straně rodiny a školy. Stejná úroveň

biologické a psychické zralosti dítěte je při požadavcích jedné školy dostačující, zatímco pro jinou školu a třídu, případně paní učitelku, je zcela nedostatečná.

Když se proto na výchovného poradce ZŠ obrátí rodiče se žádostí o radu v souvislosti s nástupem dítěte do první třídy nebo když on sám konzultuje rozhodování s učiteli prvních ročníků, měl by zvažovat následující okolnosti.

Na straně dítěte jde o:

- věk (mladší děti jsou všeobecně méně zralé),
- pohlaví (chlapci jsou z hlediska požadavků školy ohroženější),
- zdravotní stav (zdravotní oslabení, častější nemocnost, delší doba rekonvalescence, plánovaný pobyt v nemocnici a podobně mohou způsobit, že dítě nebude mít dostatek času a energie na komplexní zvládnání školních požadavků),
- rozvoj řečových dovedností (při počátečním vzdělání hraje rozvoj řeči významnou roli),
- úroveň některých percepčně kognitivních předpokladů (namátkou fonemické uvědomění, percepční zralost, pravolevá orientace).

Důležitý podklad pro rozhodování jsou dosavadní vývoj dítěte, pokroky a výsledky učení například v MŠ – ty dobře vypovídají o sociální, kognitivní a pracovní vyspělosti dítěte a poměrně dobře předpovídají i celkové fungování v ZŠ.

Na straně školy pak jde o:

- kvalifikovanost učitele, jeho zkušenost s výukou v prvním ročníku,
- počty dětí v prvních třídách,
- složení třídy (např. počet žáků po odkladu zahájení školní docházky, etnické a sociokulturní složení žáků),
- zkušenosti a přístupy konkrétního učitele,
- dostupnost poradenských služeb.

Značnou roli hrají rovněž očekávání rodičů, jejich vzdělání, pomoc a podpora dítěti. V potaz bychom měli vzít i socioekonomickou úroveň rodiny – chudoba je faktor obvykle značně komplikující dosahování dobrých vzdělávacích výsledků (→ díl 4, kap. 3, Diagnostika rodiny). Podobně významnou roli hraje hodnotový systém rodiny – laxní, nebo dokonce nepříznivý postoj rodičů ke vzdělání pak některým dětem výrazně snižuje motivaci k učení a brání v rozvoji jejich schopností. Složitá situace v rodině (pouze jeden rodič, výrazně neurovnané vztahy rodičů, jejich rozchod, alkoholismus, jiné závislosti v rodině) může znesnadnit vzdělávání dítěte a současně účinnou spolupráci školy s rodinou.

VÝCHOVNÝ PORADCE A ŽÁCI, RESP. TŘÍDY VE ŠKOLE

Žádný z těchto faktorů nemusí hrát rozhodující roli sám o sobě, ovšem když se jich sejde víc nebo když se určitým způsobem kombinují, pak mohou výkonnost i spokojenost dítěte ve škole ovlivnit podstatnou měrou.

Těžiště poradenství ze strany školy do doby, než dítě nastoupí do první třídy, by mělo směřovat ke konkrétním doporučením rodičům, jak zlepšit připravenost dítěte, co dělat pro to, aby následně ve škole co nejlépe uspělo. V těchto otázkách jsou učitelé jednoznačně nejlepší odborníci a mají v tomto směru neoddiskutovatelnou zodpovědnost. V případě potřeby by škola měla vysvětlit důvody, v čem spatřuje možná rizika, a doporučit návštěvu odborné instituce.

Z pohledu školy je žádoucí mít žádost i odborná doporučení k odkladu školní docházky co nejdříve, na druhé straně z hlediska odborného je žádoucí provádět vyšetření s co nejkratším odstupem před zahájením školního roku. Zejména v komplikovanějších případech není vhodné naléhat na rodiče, aby potřebné dokumenty dodali již kolem zápisu. Vývoj dítěte v tomto období může být stále ještě velmi bouřlivý a k výrazným změnám dojde i během několika málo týdnů. Vhodné je, aby učitel ZŠ provedl vlastní orientaci ve školní zralosti brzy po nástupu dětí do první třídy. Smyslem takového „vyšetření“ není rozhodnout, zda dítě není případně zralé, a má mu být proto doporučen dodatečný odklad, ale získat relevantní podklady pro naplnění vzdělávacích potřeb a individualizaci výuky žáka. Proto by se mělo zaměřovat zejména na úroveň dovedností potřebných při vyučování – držení a ovládání tužky, slovní zásobu a výslovnost, znalost matematických operací, úroveň fonemického (fonemického) uvědomění, soustředění, vytrvalost při plnění úkolů a podobně. V oblastech, ve kterých dítě vykazuje nedostatky, je zapotřebí bezodkladně zavést individuální podpůrná, nebo dokonce nápravná opatření. Důležitá je přitom systematická spolupráce s rodiči, kteří v této etapě vzdělávání bývají nejochotnější.

POZNÁMKA

Zatímco v dřívějších letech představoval vstup do první třídy zásadní životní událost jak pro samotné dítě, tak i pro jeho rodinu, dnes není tato změna tak dramatická. Děti jednak navštěvují MŠ, takže jsou do určité míry připraveny na podmínky ZŠ, současně se v řadě případů ZŠ přiblížila předškolnímu vzdělávání. V některých případech jsou dokonce i v ČR propojovány MŠ a ZŠ, čímž se zvyšuje šance na hladký přechod z jednoho stupně vzdělání do druhého.